

NOGLE TEORETISKE BETRAGTNINGER OVER BYTTEVÆRDI — MAGTINDTÆGT — OG UDBYTNING

Af

Alf Ussing.

Efterfølgende Betragtninger er fremkaldte ved Fabrikdirektør Lindbergs Afhandling over „Dr. L. V. Bircks Værdilære“ i Nationaløkonomisk Tidsskrift (forrige Aargang, Side 285—363)¹⁾. Lindbergs Afhandling fremtræder, under Form af en teoretisk Undersøgelse af Værdidannelsen paa det isolerede Marked, dels som en meget kraftig Kritik af den paa Grænsenyttelæren opbyggede Værditeori, for hvilken Prof. Birck staar som den danske Videnskabs fremragende Repræsentant, dels er den et Forsøg paa at opbygge en selvstændig Værdilære udelukkende paa Grundlag af Arbejdsværdien. —

¹⁾ I forrige Nr. af Nationaløkonomisk Tidsskrift har F. Zeuthen imidlertid offentliggjort en Afhandling: „J. Kr. Lindbergs Magtteori“, hvori han i det store og hele kommer til samme Slutresultater som Forf. Hele Fremgangsmaaden og de enkelte Betragtninger er dog i saa høj Grad forskellige, at de to Afhandlinger formentlig paa en heldig Maade vil kunne supplere hinanden. —

NOGLE TEORETISKE BETRAGTNINGER OVER BYTTEVÆRDI — MAGTINDTÆGT — OG UDBYTNING

Af

Alf Ussing.

Efterfølgende Betragtninger er fremkaldte ved Fabrikdirektør Lindbergs Afhandling over „Dr. L. V. Bircks Værdilære“ i Nationaløkonomisk Tidsskrift (forrige Aargang, Side 285—363)¹⁾. Lindbergs Afhandling fremtræder, under Form af en teoretisk Undersøgelse af Værdidannelsen paa det isolerede Marked, dels som en meget kraftig Kritik af den paa Grænsenyttelæren opbyggede Værditeori, for hvilken Prof. Birck staar som den danske Videnskabs fremragende Repræsentant, dels er den et Forsøg paa at opbygge en selvstændig Værdilære udelukkende paa Grundlag af Arbejdsværdien. —

¹⁾ I forrige Nr. af Nationaløkonomisk Tidsskrift har F. Zeuthen imidlertid offentliggjort en Afhandling: „J. Kr. Lindbergs Magtteori“, hvori han i det store og hele kommer til samme Slutresultater som Forf. Hele Fremgangsmaaden og de enkelte Betragtninger er dog i saa høj Grad forskellige, at de to Afhandlinger formentlig paa en heldig Maade vil kunne supplere hinanden. —

Naar mine efterfølgende Betragtninger, til Trods for en uforbeholden Anerkendelse af Lindbergs ualmindelig klare og indtrængende Behandling af Emnet, der særlig i Paavisningen af Magtforholdets Indflydelse paa det indbyrdes Forhold mellem Bytteværdierne, og Arbejdsværdiens Afhængighed af Magtindtægten, leverer et meget værdifuldt Bidrag til Overblikket over Samfundets økonomiske og sociale Struktur, alligevel paa en Række Punkter fremtræder i Form af en kritisk Imødegaaelse, sker det fordi hans værditeoretiske Betragtninger eiter min Overbevisning i sidste Instans hviler paa et svigtende Grundlag. Lindberg betragter det producerende og omsættende Samfund i fast Støbning og taber netop derved det karakteristiske af Syne: den stadige Stræben efter at retablere en forrykket Ligevægt (Bircks Værdilære S. 330). Han bygger sit Samfundsbillede op paa ganske bestemte Forudsætninger, men glemmer, at han netop derved afskærer sig selv fra at konstatere det tilgrundliggende Aarsags-hold, der er afgørende for Værdidannelsen. Den Lighedannedhed, han konstaterer mellem Bytteværdi og Arbejdsværdi, viser i første Række tilbage til de opstillede Forudsætninger som Aarsag, og Opretholdelsen af disse atskærer samtidig Mulighed for at trænge dybere ind i Aarsagsforholdet.

Ophæver man de Forudsætninger, hvormed Lindberg standser sin Undersøgelse, havner man imidlertid uvægerligt i Grænsenyttens Værdilære. Nyttens bliver da den værdiskabende Faktor, Tilbud og Efter-spørgsel de værdibestemmende Faktorer, medens Arbejdets Funktion er værdiudløsende.

Værdidannelsens nøje Forbindelse med Arbejds-

faktoren er naturligvis hermed givet, idet denne ogsaa er bestemmende for Tilbud; men det gale er, at Lindberg herpaa bygger Beviset for et tilgrundenliggende Aarsagsforhold.

Det centrale Punkt i Grænsenytteteorien er utvivlsomt den Paastand, at Bytteværdien aldrig kan stige over Grænsenytten, at denne med andre Ord danner en absolut Maximumsgrænse. Dette gælder forudsætningsløst, hvilket naturligvis giver Paastanden særlig Autoritet, men Sætningen lyder nøjagtig udtrykt saaledes: Bytteværdien af en vis Omsætningsenhed kan aldrig stige over Grænsenytten af samme Omsætningsenhed.

Man vil derved kunne forstaa, og det er værd at lægge Mærke til, at f. Eks. en Æske Cigaretter, indeholdende 10 Stk., kan sælges for 50 Øre (5 Øre pr. Stk.), naar Styksalg er forbudt, uagtet Grænsenytten, dersom Styksalg var tilladt, maaske kun vilde være 2 Øre.

I første Tilfælde er Omsætningsenheden 10 Cigaretter med Grænsenytte 50, i sidste Tilfælde 1 Cigaret med Grænsenytte 2. Sælger kan altsaa eventuelt faa mig til at købe flere Vareenheder ved at forøge mindste Omsætningsenhed, eller derigennem opnaa højere Pris pr. Vareenhed ved samme Omsætning.

Lad f. Eks. min Efterspørgselsrække efter Cigaretter i et givent Øjeblik være saaledes: (se S. 272).

Prisen tænkes nu at være 5 Øre, og jeg køber altsaa 5 Stk. Havde mindste Salgsenhed derimod været en Æske paa 10 Stk. til 50 Øre, vilde jeg købe 10 Stk. til en Gennemsnitspris af 5, uagtet Grænsenytten af den 10. Cigaret kun er 3, ja jeg vil end-

Dersom Prisen er	3 Øre	køber jeg	10 Stk.
—	4 —	—	8 —
—	5 —	—	5 —
—	6 —	—	4 —
—	7 —	—	3 —
—	8 —	—	3 —
—	9 —	—	2 —
—	10 —	—	2 —
—	11 —	—	2 —
—	12 —	—	1 —
—	13 —	—	0 —

ogsaa give 60 Øre for 10 Cigaretter, idet min samlede Nyttelum netop er 60¹⁾). Dersom mindste Salgsenhed var Æsker paa 5 Stk., vilde jeg købe en Æske, selvom Prisen var sat op til 42 Øre²⁾ eller godt 8 Øre i Gennemsnitspris, altsaa 3 Øre over Grænsenyttten ved et tilsvarende Køb i Styksalg. —

Dette faar en speciel Betydning paa det isolerede Marked, som Lindberg gør til Forsøgsmark³⁾, og maa nøje erindres, naar man vurderer de Resultater, han der kommer til.

Hvor Køb og Salg hver er samlede paa én Haand, hvad jo faktisk er Tilfældet paa det isolerede Marked, maa mindste Omsætningsenhed altid være hele det omsatte Kvantum, saaledes at Grænsenyttten bliver lig den samlede Nyttelum. Ganske vist kan det tænkes, at A. og B. bliver enige om at handle om hver Vareenhed for sig, men i saa Fald er der i Virkeligheden Tale om lige saa mange forskellige Markeder med hver sin Prisdannelse.

¹⁾ Uddedet af ovenstaaende Eksempel: $12 + 11 + 8 + 6 + 5 + 4 + 4 + 4 + 3 + 3 = 60$.

²⁾ $12 + 11 + 8 + 6 + 5$.

³⁾ Han tænker sig en isoleret Ø med kun to Personer, der indbyrdes udveksler Produkter.

Hvad der saaledes gælder paa det isolerede Marked kan ogsaa komme frem paa det store Marked, dersom et Monopol behersker Produktionen saa fuldkomment, at det gennem „Discrimination“ formaar at splitte Markedet op i en Række isolerede Markeder med selvstændig Pristfastsættelse. Teoretisk set er Monopolet derved i Stand til at lægge Beslag paa hele „consumers rent“ (Købers Nytteoverskud). Helt korrekt lyder Sætningen derfor saaledes: Bytteværdien af en vis Omsætningsenhed kan aldrig stige over Grænsenyttens af samme Omsætningsenhed paa samme Marked. Denne Værdilov gælder paa det isolerede Marked, som over alt, hvor der er Tale om Markedsomsætning.

Dersom man nu med Lindberg a priori forudsætter en Produktionsfordeling, der overalt vil medføre, at Bytteværdien er lig Arbejdsværdien, kan man vel med en vis Ret hævde, at denne Grænsenyttens Maximumsgrænse ikke øver nogen Indflydelse paa Prisdannelsen, men ene og alene, fordi der ved Planlæggelsen af Produktionen nøje er vaaget over, at ingen Vareenhed forarbejdes, respektive bringes paa Markedet, hvis Arbejdsværdi er højere end Grænsenyttens; skete dette vilde Bytteværdien aldeles uvægerligt falde under Arbejdsværdien, og et lignende Resultat vilde lige saa uvægerligt indtræde for en Række Varers Vedkommende, dersom pludselig Indtægtsfordelingen i et Samfund, hvis Produktion nøje var afpasset saaledes, at Bytteværdien svarede til Arbejdsværdien, ændredes og dermed Nyttevurderingen. Produktionen maatte da omgrupperes indtil Grænsenyttens atter paa alle Omraader var højere eller lig Arbejdsværdien. Forholdet

er i Virkeligheden derfor det, at Bytteværdien kun kan være lig Arbejdsværdien, saafremt denne sidste ikke overskrider Grænsenyttten, med andre Ord saafremt følgende Ligning holder Stik: $\text{Bytteværdi} = \text{Arbejdsværdi} < \text{Grænsenyttten}$; men fordi dette uomgængelige Krav ved Undersøgelsens Begyndelse allerede er opfyldt, er det dog ganske forkert paa Grundlag af denne at slutte, at Grænsenyttten ikke øver nogen Indflydelse som Maximumsgrænse.

Om Lindberg virkelig agter at staa ved sine egne Ord, naar de fører ham ud i en Paradoks, som denne: S. 299 — „der anvendes ikke Arbejde paa at fremstille Tobak, fordi Tobak er nyttig, men fordi Tobak ikke kan fremstilles uden Arbejde“, vil vi dog betvivle; en Mur midt over Kongens Nytorv kan heller ikke fremstilles uden Arbejde, og dog føler man sig ikke særlig fristet til at opføre den, hvorfor? Fordi den ikke er nyttig. For at blive rigtig maa Sætningen altsaa tværtimod formes saaledes: der anvendes Arbejde paa at fremstille Tobak, fordi Tobak er nyttig, hvortil saa kan føjes det i øvrigt ganske selvfølgelig: og fordi det ikke kan fremstilles uden Arbejde, eller som vi i Indledningen udtrykte det, fordi Arbejdet er den værdiudløsende Faktor. I denne Form angiver Sætningen netop Nyttevurderingens principielle Betydning for Værdidannelsen.

Medens det centrale i Grænsenyttelæren: Teorien om Grænsenyttten som Maximumsgrænse for Bytteværdien, som allerede nævnt gælder forudsætningsløst, er det, naar man vil finde en endnu intimere Forbin-

delse mellem Grænsenyttten og Bytteværdien, nødvendigt at opstille visse Forudsætninger før Undersøgelsen.

Grænsenytteteorien nøjer sig nemlig ikke med at fastslaa, at Grænsenyttten danner Maximum for Bytteværdien; den paapeger samtidig, at Grænsenyttten tenderer mod at danne Minimum, med andre Ord, at man — abstrakt teoretisk — har Lov til at sætte Grænsenyttten = Bytteværdien og altsaa i Grænsenyttten har den søgte Værdimaaler.

Dette vil i et privatkapitalistisk ordnet Samfund teoretisk set altid være Tilfældet, naar Producent, henholdsvis Sælger enten behersker Prisdannelsen eller frit kan udvide Omsætningen indtil det Punkt, hvor Bytteværdien vil være lig Grænsenyttten. Kun der, hvor ingen af disse Muligheder foreligger, kan Bytteværdien tænkes varigt fastsat under Grænsenyttten. Producenternes Herredømme over Prisdannelsen kan tænkes ophævet, enten som Følge af fri Konkurrence eller gennem en Prisregulering, medens den frie Mulighed for Produktionsudvidelse kan ophæves gennem et af Producenterne dannet, ved Naturbetingelser givet, eller udeira paabudt Monopol.

At Produktionen er naturbegrænset, vil i de fleste Tilfælde ikke ligefrem sige, at det er teknisk umuligt at fremstille mere (fordi flere Raastoffer maaske overhovedet slet ikke kan skaffes), men blot, at det er produktionsøkonomisk umuligt, idet Grænsenyttten ved en Udvidelse vilde synke under den til Dækning af de samfundsnødvendige Produktionsomkostninger udkrævede Bytteværdi. En meget brat faldende Efterspørgselskurve er for saa vidt et i lige saa høj Grad

hindrende Moment, som de produktionsbesværende Faktorer.

Følgende to Kombinationer, der medfører, at Bytteværdien kan tænkes varigt fastsat under Grænsenykken, kan da foreligge:

En i tilstrækkelig Grad prisreguleret og samtidig i den ovenfor anførte Betydning naturbegrænset Produktion — en prisreguleret og samtidig produktionsrationeret Produktion.

Andre Kombinationer er, som det let vil ses, ikke mulige: et af Producenterne kunstigt skabt Monopol vil efter en Prisregulering i egen Interesse udvide Produktionen indtil Grænsenykken er reduceret til at være lig den regulerede Pris, og fri Konkurrence vil i Forbindelse med en naturbegrænset eller rationeret Produktion ikke — bortset fra Daarskab¹⁾ — bringe Bytteværdien ned under Grænsenykken.

Indenfor de nævnte to Undtagelsestilfælde falder, endog i særlig udpræget Grad, Ombytningen paa det isolerede Marked, idet Købers Konsumentmonopol, der er uindskrænket op til den af Sælgers egen Nyttevurdering af samme Vare bestemte Grænse, øver samme Virkning, som en ude fra kommende Prisregulering, og Produktionens Naturbegrænsning er særlig paa-faldende ved Købers brat faldende Nyttekurve og Sælgers stejlt stigende Kurve for Arbejdets Møje. Det er derfor slet ikke saa mærkeligt, og samtidig naturligvis praktisk betydningsløst, at den moderne Værdilære, hvor det gælder om at finde en Værdimaaler for Bytteværdierne „maa give op over for det simple Til-

¹⁾ Et Udtryk Karl Marx bruger om en mod egen Interesse stridende Disposition.

fælde, at Samfundet kun bestaar af 2 Personer, samtidig med, at den ser sig i Stand til at løse Problemet, naar Samfundet bestaar af 1 000 Personer“. — Derimod gælder, som allerede paavist, Sætningen om Grænsenyttens som absolut Maximum for Bytteværdierne ogsaa forudsætningsløst paa det isolerede Marked.

Bortset fra de to fremhævede Undtagelser kan det saaledes i Theorien hævdes, at Bytteværdien vil blive fastsat i Overensstemmelse med Grænsenyttens, og at den altsaa kun kan blive lig Arbejdsværdien, dersom denne er lig Grænsenyttens. I de to Undtagelsestilfælde kan det derimod tænkes, at Bytteværdien = Arbejdsværdien < Grænsenyttens.

Den enkelte Varepris paa Markedet er imidlertid ingenlunde et isoleret Fænomen, idet Bytteværdierne for samtlige Varer, der konkurrerer om Tilfredsstillelse af samme Trang — alt andet lige — nødvendigvis maa være bygget op paa Grundlag af den for hele Varegruppen fælles Værdienhed. Saaledes maa Bytteværdierne for samtlige Brændselsstoffer (Kul, Kokes, Tørv, Brænde o. s. v.) bygges op paa Grundlag af Nyttevurderingen pr. Varmeenhed: Dersom 1 Ton Kul indeholder dobbelt saa mange Varmeenheder som 1 Ton Tørv og denne igen dobbelt saa mange som 1 Ton Brænde, maa — alt andet lige — 1 Ton Tørv koste $\frac{1}{2} x$ og 1 Ton Brænde $\frac{1}{4} x$, naar Markedsprisen for 1 Ton Kul er = x .

Selvfølgelig spiller ogsaa mange andre Vurderings-

momenter en Rolle, saaledes at man alligevel betaler mere for en Varmeenhed serveret i én Form end i en anden; men bortset herfra er der ved de enkelte Varers Indhold af Varmeenheder paa Forhaand lagt et fast objektivt Grundlag for de indbyrdes Prisrelationer. — Mellem ikke konkurrerende Varer, som f. Eks. Smør og Kul, foreligger ikke samme Nødvendighed af en ganske bestemt Prisrelation, hvad Danmark efter Krigen har faaet haardt at føle, derimod maa de danske Tørv under fri Konkurrence nødvendigvis stige i en vis fast Relation til de engelske Kul.

Paa Markedet vil der dannes en Bytteværdi pr. Varmeenhed lig Grænsenyttten for samtlige Varmeenheder, og de enkelte Brændselsstoffers Bytteværdier vil dannes paa Basis heraf, alt efter det forskellige Indhold af Varmeenheder.

Er det nu imidlertid, naar Bytteværdierne indenfor hver Gruppe af konkurrerende Varer saaledes gennem Nyttevurderingen er nøje bundet til en bestemt indbyrdes Relation, overhovedet muligt samtidig at bringe dem i Overensstemmelse med Arbejdsværdien? Strængt taget forudsætter dette jo, at Fællesenheden indenfor hver Gruppe konkurrerende Varer — f. Eks. alle Varmeenheder — overalt kræver nøjagtigt samme Arbejdsanstængelse. Ikke alene maa 1 Ton Kul overalt koste samme Arbejdsydelse, men samme Mængde Varmeenheder maa kunne skæres med samme Arbejdsydelse i Tørvemoserne, som de kan hugges ud af Kulminen eller tages fra Skovene. Hvor dette ikke er Tilfældet skulde den gunstigste Produktionsform efter almindelige økonomiske Love kunne fortrænge de mindre gunstige, saaledes at der derigennem opnaaedes ens-

artede Produktionsvilkaar. Her støder vi imidlertid paa den Kendsgerning, at Naturen yder højst forskellig Modstand mod Udvindingen af Naturprodukterne, hvilket naturligvis igen vil sige, at Produktionsudvidelser under samme tekniske Betingelser i det lange Løb giver stigende Produktionsomkostninger eller „decreasing return“.

Situationen kan f. Eks. være den, at Kul fra tre forskellige Miner har en gennemsnitlig Arbejdsværdi af henholdsvis 10, 20 og 30 pr. Varmeenhed, at denne gennemsnitlige Arbejdsværdi i tre forskellige Tørvemoser er 20, 30 og 40, og i tre forskellige Skovdistrikter 30, 40 og 50, medens Arbejdsværdien af en Varmeenhed fra 4' Mine, Tørvemose eller Skov er f. Eks. henholdsvis 60, 80 og 100. — Dersom der i hver Mine, Mose eller Skov fremstilles 1 Million Varmeenheder og Markedets Grænsenyttelse for Varmeenheder ved en Produktion af 9 Millioner Enheder er 50 og derefter synkende, vil det kunne betale sig at producere, og Markedet vil kunne absorbere Produktionen af Varmeenheder fra tre Miner, tre Tørvemoser og tre Skovarealer ved en fælles Bytteværdi af 50 pr. Varmeenhed (der ses herved bort fra andre Faktorer, der kan forhøje eller reducere Varmeenhedernes Anvendelighed i den ene eller anden Form).

Med den gennemsnitlige Arbejdsværdi pr. Bedrift som Grundlag for Bytteværdierne opnaar man ganske vist at borteliminere Magtindtægten i de forskellige Bedrifter, men faar da i det foreliggende Eksempel ni forskellige Bytteværdier fra 10 til 50.

Dette Resultat er selvfølgelig uholdbart; først og fremmest kræver Markedet Enhedspriser, og de paa-

gældende Bytteværdier vil ikke alene betyde et Brud herpaa for Brændselsprodukternes Vedkommende, men tillige, at Magtindtægten gaar over til de Forbrugere, der erhverver de billigere Varmeenheder, eller eventuelt, at Enhedsprisen ogsaa maa brydes for de Industriprodukters Vedkommende, i hvis Priser der indgaar en Brændselsfaktor. Konsekvensen bliver derfor, enten at Markedsomsætningen maa erstattes med en gennemført Rationering og Distribuering, i Forbindelse med Prisregulering, der næppe under nogen Samfundsform i et stort Samfund vil vise sig praktisk eller gennemførlig, eller at Basis for Produktionen maa indrettes saaledes, at der over langt videre Felter kan regnes med gennemsnitlige Arbejdsværdier.

Denne Basis opnaas imidlertid kun ved en gennemført Fællesøkonomi. Den gennemsnitlige Arbejdsværdi i Kulgruberne vil være 20, i Tørvemoserne 30 og i Skovene 40, men det er klart, at med Opretholdelse af den selvstændige Økonomi for de enkelte Bedrifter vil disse Bytteværdier ikke ophæve Magtindtægten i billigst producerende Mine, Mose eller Skov og samtidig vil de paa samfundsøkonomisk Vis reducere den samlede Produktion af Varmeenheder med de dyrere producerende Bedrifters Produktion, idet denne nu maa indstilles. Derved fremkommer nye, lavere Gennemsnit for Arbejdsværdien, der igen nødvendiggør en Reduktion af Produktionen, indtil kun de billigst producerende Bedrifter er tilbage.

Paa Basis af Fællesøkonomi indenfor henholdsvis Kulmine-, Tørvemose- og Skovindustrien, vil der imidlertid for de respektive Produkter kunne fastsættes Bytteværdier, svarende til den gennemsnitlige Arbejds-

værdi for hver af disse Industrier, uden at Produktionen behøver at indskrænkes, og saaledes at Magtindtægten indenfor disse Produktioner ophæves.

Endnu er der dog ét Skridt tilbage; thi Bytteværdier, der saaledes sætter forskellig Pris paa Varmeheder fra Kulminer (20), Tørvemoser (30) og Skove (40), vil, med mindre der gennemføres Rationering og Distribuering, danne Basis for Magtindtægt i de brændselsforbrugende Industrier, der faar Kul eller Tørv, samt for Forbrugerne heraf, i Sammenligning med dem, der faar henholdsvis Tørv eller Brænde. Der maa derfor fastsættes en Bytteværdi paa Basis af den gennemsnitlige Arbejdsværdi fælles for samtlige Varmeheder, nemlig 30, hvilket igen kræver Fællesøkonomi for hele Gruppen af konkurrerende Varer.

Ved en radikal Fusion af alle i Nytte indbyrdes konkurrerende Produktioner har vi saaledes opnaaet den ønskede Overensstemmelse mellem Bytteværdi og Arbejdsværdi ogsaa i de Tilfælde, hvor de naturbetingede Produktionsforudsætninger er forskellige. Vi har opnaaet dette uden at maatte opgive den dyrest arbejdende Produktion, og uden at der paa den gunstigst stillede falder en Magtindtægt, men Spørgsmaalet er, om den saaledes konstruerede Bytteværdi har samfundsøkonomisk Berettigelse, og kan bestaa som praktisk anvendelig Markedspris?

I det anførte Eksempel er vi standset ved en Bytteværdi lig den gennemsnitlige Arbejdsværdi, for

samtligge Varmeenheder lig 30, men samtidig ved en samlet Produktion, der giver Grænsenytteligg 50. Dette Resultat er imidlertid absolut utilfredsstillende. En Bytteværdi, der ligger under Grænsenytteligg, yder nemlig ingen Garanti for, at en nyttigere eller produktivere Anvendelse bliver foretrukket for en mindre nyttig eller mindre produktiv. Den lavere Bytteværdi vil maaske kalde 100 Bud frem for hver 50 disponible Varer, og hvilke 50 af de 100 Bud, der tilfredsstilles, afgøres af det tilfældige Moment, hvem der kommer først --- utallige Eksempler herpaa haves i frisk Erindring fra Krigsperioden --- Samfundets Nytteoverskud forringes herigennem, og paa Konsumentensiden opstaar et nyt Magtmoment for den Konsument, der „kommer først“.

Det er ganske vist rigtigt, at en Bytteværdi, der er i Overensstemmelse med Grænsenytteligg, ikke saa længe Indkomstfordelingen i Samfundet er ujævn og Magtforhold adskiller Rentabilitet og Produktivitet, sikrer den i Realiteten nyttigere, henholdsvis produktivere Anvendelse Forretten, men lige saa sikkert er det, at en Bytteværdi, der ligger under Grænsenytteligg, selv om vi kom Kvasi-Nytteoverskuddene til Livs gennem en Udjævning af Indtægterne og den kunstige Rentabilitet gennem Ophævelse af Magtforhold, ikke vilde være i Stand til at sikre den nyttigste og mest produktive Fordeling paa samme Maade som en Bytteværdi, der var lig Grænsenytteligg. En Bytteværdi, der ligger under Grænsenytteligg, vil iøvrigt aldrig blive det sidste Ord i Værdidannelsen. Gennem fortsat Kædehandel vil den presses i Vejret.

Der er da kun to Udveje mulige: enten at opgive

Markedsomsætningen og erstatte den med Rationering og Distribuering, hvilket, bortset fra, at det maa betragtes som praktisk uigennemførligt, bringer os udenfor den foreliggende Opgave, der netop ogsaa for Lindberg er den at undersøge Værdidannelsen paa Markedet, eller at opnaa Overensstemmelse mellem gennemsnitlig Arbejdsværdi, Grænsenytt og Bytteværdi ved at udvide Produktionen til Enheder, hvis Fremstilling kræver større Arbejdsøj, end svarende til den Nytt, de repræsenterer.

Ved at inddrage i Produktionen 4' Kulmine, 4' Tørvemose og 4' Skovareal, vil den gennemsnitlige Arbejdsværdi, med de Værdier, vi har anvendt i vort Eksempel, blive 42.5, og vi kan jo saa supponere, at Grænsenytt ved denne Produktionsudvidelse ogsaa netop synker fra 50 til 42.5, men denne Udvidelse er absolut uøkonomisk for Samfundet, fordi Arbejdsøj ved den tilkomne Produktion er betydelig større end dens Nytt.

Lindbergs Forsøg paa at opbygge rationelle Bytteværdier udelukkende paa Arbejdsværdien, stranded saaledes i sidste Instans paa Umuligheden af, hvor der produceres med „decreasing return“, at bringe en Bytteværdi, der er baseret paa den gennemsnitlige Arbejdsværdi, i Overensstemmelse med Grænsenytt, uden at samtidig Arbejdsværdien af sidst producerede Kvantum stiger over Grænsenytt.

Det Tillæg til Bytteværdierne ud over Arbejdsværdien, der saaledes ikke lader sig udrydde, er Stammen i det kapitalistiske Samfunds Jordrente. Af denne kan først og fremmest udskilles den kunstige Monopolrente, der opstaar, naar Bytteværdien, efter en af

Monopolet gennemført Produktionsindskrækning, sættes højere end nødvendigt for at Grænsenyttens kan dække Arbejdsværdien af sidste Produktion. Ved en gennemført Fællesøkonomi kan det resterende Jordrentetillæg udjævnes, men ikke formindskes, saalænge man overhovedet vil opretholde Bytteværdier og en rationel Produktionsfordeling.

Tillægets Karakter af Magtindtægt vil naturligvis forsvinde i det Øjeblik, det Offentlige overtager Produktionen, men selve Tillæget maa blive staaende, og dette er Kærnepunktet.

Paa samme Maade vil det gaa med det Tillæg til Bytteværdierne ud over Arbejdsværdien, som Kapitalrenten repræsenterer. Selve Kapitalindskuddet indgaar derimod naturligvis i Beregningen af Arbejdsværdien, der maa omfatte den samlede Arbejdskraft, saavel opsparet i Form af Produktionskapital som nyproduceret, der medgaar til Varens Fremstilling eller Genfremstilling.

Saalænge Kapitalen er begrænset i Forhold til Eiterspørgselen, vil dens samfundsøkonomisk hensigtsmæssigste Anvendelse kun kunne sikres, enten gennem Rationering og Distribuering eller gennem en Forrentning, der udelukker de mindre produktive Anvendelser. — At gennemføre en rationel Distribuering — uden netop ved Hjælp af Renten — vil imidlertid vise sig saare vanskeligt, idet de herfor nødvendige Beregninger ikke helt igennem kan opbygges paa faste objektive Støttepunkter.

Havde det udelukkende drejet sig om Konstatering af større eller mindre teknisk produktiv Anvendelse af Kapitalerne (om en større eller mindre Forøgelse af Produktionen ved samme Arbejdsopbud) vilde en af det offentlige gennemført Kapitalfordeling have været lettere, fordi der i Regnestykket da kun var indgaaet nøjagtigt beregnelige Størrelser. Hvad der kommer i Betragtning er imidlertid kun den tekniske Produktivitet, der samtidig er samfundsøkonomisk, idet den udfolder sig inden for Grænsen af Nyttevurderingen. Dersom et Kapitaltilskud ved samme samlede Arbejdspræstation kan fordoble Produktionen og altsaa bringe Arbejdsværdien pr. produceret Enhed ned til det halve, er Kapitalens tekniske Produktivitet evident; dens økonomiske Produktivitet afhænger imidlertid endvidere af, at Grænsenyttten ikke samtidig synker saa stærkt, at den kommer under den saaledes reducerede gennemsnitlige Arbejdsværdi. Nyttekurven er imidlertid i et kompliceret Samfund et Moment af langt mere uberegnelig Natur end de tekniske Koefficienter, og selv i det socialistisk ordnede Samfund vil det derfor sikkert blive nødvendigt at inkludere en Rente lig den økonomiske Grænseproduktivitet i Bytteværdierne for saaledes at skaffe en automatisk Regulator til Sikring af Produktionskapitalernes samfundsøkonomisk hensigtsmæssigste Anvendelse.

Det skal indrømmes, at Renten i det privatkapitalistiske Samfund ikke afgiver en ideel Regulator i saa Henseende, idet dens Grundlag ikke er den økonomiske Grænseproduktivitet, men Grænserentabiliteten. I jo højere Grad det lykkes at borteliminere den paa kunstig Produktionsbegrænsning skabte Magttilstand,

vil Rentabiliteten imidlertid dække den økonomiske Produktivitet. Helt korrekt bør der forøvrigt ikke tales om Produktivitet, men om den endnu ikke realiserede Produktivitet, thi efterhaanden som denne „realiseres“ ved at forårsage en Nedgang i Bytteværdierne gaar den ud af Betragtning som Grundlag for Kapitalrenten.

Resultatet af vor foreløbige Undersøgelse er altsaa, at rationelle Bytteværdier, anvendelige ved Markedsomsætningen, ikke opnaas alene paa Grundlag af Arbejdsværdien, men først ved et Tillæg ud over denne, der inkluderer en Kapitalrente lig Grænseproduktiviteten og yderligere en Jordrente lig Forskellen mellem den gennemsnitlige Arbejdsværdi plus Kapitalrenten, og Grænsenyttten.

Den Karl Marxske Sætning, fra hvilken Lindberg tager sit Udgangspunkt: at de ved samme Arbejdsmængde fremstillede Godeenheder, bortset fra Daarskab og Magtforhold, maa blive ombyttede i Forholdet 1 mod 1, hviler altsaa, omend ikke formelt saa dog reelt, paa en uholdbar Forudsætning, idet det faktisk ved Markedsomsætning er umuligt at bortse fra Magtforhold ved Udformningen af Bytteværdierne, eller rettere, umuligt at bortse fra et vist Tillæg til disse udover Arbejdsværdien, der under privatkapitalistiske Produktionsformer vil faa Karakter af Magtindtægt.

Naar Lindberg har kunnet lukke Øjnene for Betydningen af disse Faktorer, skyldes det sikkert netop den Omstændighed, at han hele Tiden søger sine Re-

sultater paa det isolerede Marked; thi det er indlysende, at Jordrenten ikke spiller nogen Rolle, hvor kun to Individier staar overfor Naturens Overflødighed. Jo omfangsrigere og intensivere Naturudnyttelsen bliver som Følge af Menneskeslægtns Expansion, desto stærkere gør dens Indflydelse sig imidlertid gældende. De tekniske Fremskridt løber i Virkeligheden om Kap med „the decreasing return“.

Det isolerede Marked er en nyttig og praktisk Simplifikation af det store Marked ved logiske Deduktioner; det maa imidlertid aldrig betragtes som en i sig selv afsluttet Tilstand, men kun som et Udsnit af det store Marked, som altid igen er parat til at puttes ind i Helheden.

Saaledes er vi, efter at have ført Lindbergs Værditeori ud i dens yderste Konsekvens, naaet tilbage til Grænsenyttens, som det eneste rationelle Fællesmaal for Markedets Bytteværdier.

Selv om det imidlertid saaledes viser sig ugørligt at sætte Markedets Bytteværdier lig Arbejdsværdien, er der jo for saa vidt ikke noget i Vejen for at sætte den gennemsnitlige Arbejdsindtægt lig den gennemsnitlige Bytteværdi og altsaa højere end den gennemsnitlige Arbejdsværdi.

I et privatkapitalistisk ordnet Samfund kunde Forskellen mellem Arbejdsværdi og Bytteværdi inddrages gennem Beskatning og distribueres paa Arbejdsindtægten, enten ved en ligefrem pro rata Uddeling, eller

snarere ved, at Samfundet for disse Midler opretholder Funktioner (Skoler, Alderdomsunderstøttelse m. m.), der ellers maatte udredes af Arbejdsindtægten. I sidste Tilfælde vilde Fordelingen dog naturligvis aldrig blive fuldt ud pro rata. Fordelingsproblemets ene Side vilde i saa Fald være løst fuldt ud tilfredsstillende, for saa vidt som Arbejdspræstationen stod tilbage som det eneste anerkendte Indtægtsgrundlag, og Samfundsreformatorerne kunde for saa vidt tage sig det let, at Arbejdsværdien ikke stemmede med Bytteværdien, naar blot Arbejdsindtægten gjorde det. Men der er en anden vel nok saa vigtig Side af Fordelingsproblemet, som Lindberg og iøvrigt de fleste, der beskæftiger sig med Fordelingsproblemet, gerne lader helt ligge: Fordelingen mellem Nutidskonsum paa den ene Side og Opsparing af Produktionskapital til Sikring og Udvidelse af Fremtidskonsum paa den anden Side.

Dersom den gennemsnitlige Bytteværdi i et Samfund er 100, bliver Arbejdsindtægten, naar ethvert Magttillæg tænkes bortelimineret, ogsaa 100, men heraf gaar maaske 30 til Underhold for kapitalproducerende Kræfter, hvoraf igen maaske 20 til Vedligeholdelse af Kapitalen og 10 til Forøgelse, saaledes at der kun bliver 70 tilbage til Nutidskonsumet. Spørgsmaalet om, hvor meget der, for at opnaa den samfundsøkonomisk hensigtsmæssigste Fordeling mellem Nutids- og Fremtidskonsum, saaledes bør reserveres Fremtiden, afgøres i Teorien ved en ren Grænsenyttelvurdering: Nutidskonsumet tilfredsstilles indtil det Punkt, da Nyttens af en Fremtidssikring overskrider Nyttens af en yderligere Forøgelse af Nutidskonsumet. I Praksis er det naturligvis ulige vanskeligere at trække denne

Grænse, specielt da Forholdet jo er det, at med mindre Egeninteressen paa en eller anden Maade kaldes frem paa den modsatte Side, vil den enkeltes Skøn være subjektivt farvet til Fordel for Nutidskonsumet. Dersom den samfundsøkonomisk hensigtsmæssigste Fordeling af en Nutidsindtægt paa 100 er 70 til Nutidskonsum og 30 til Fremtidshenlæggelse, vil det være et rent og skært Magtindgreb fra den stærkeres Side — Nutidens — paa den svagere — Fremtidens — Bekostning, dersom der gennemføres en Fordeling, der giver i. Eks. 75 til Nutiden og kun 25 til Fremtiden. Tillæget af 5 er faktisk en Magtindtægt, den nulevende Generation opnaar ved Udbytning af de fremtidige Generationer.

At skabe Garantier herimod gennem Nedlægning af faste ubrydelige økonomiske Retningslinier er da en af de aller vigtigste Opgaver for det moderne Demokrati, hvis Styrke ligger i dets Evne og Vilje til at fjerne Magtindtægten og Udbytningen mellem de enkelte Samfundsklasser indbyrdes, men hvis store Svaghed netop er den, at det ikke byder, og tilsyneladende heller ikke interesserer sig for at byde, det nødvendige Værn mod henholdsvis Magtindtægt og Udbytning Generationerne imellem. Til Stopning af dette skæbnesvangre Hul i den socialdemokratiske Bygning paakalder jeg Fabriksdirektør Lindbergs Skarpsindighed og Myndighed.

Den Garanti i saa Henseende, der ubestridelig findes eller fandtes i det privatkapitalistiske System, idet der ved dets grundlovmæssigt sikrede Ejendomsret var skabt en relativt uafhængig Faktor, der, dreven af Egeninteressen, sørgede for Opsparingen af Pro-

duktivkapital og ved gennem Magtindtægten at reducere Arbejdsindtægten trykkede Nutidsforbruget, gaar den demokratiske Udvikling bevidst i Retning af at nedbryde, først ved, gennem stadig voksende Skatter og samtidig Prisregulering, simpelt hen at sørge for, at Værdierne fra Kapitalreservoiret strømmer over i Nutidskonsumet, og endelig ved helt at ophæve Kapitalens relative Uafhængighed. — Er dette først sket, bliver det samme administrative Enhedsfaktor, der skal drage Omsorg for Nutidskonsumet og sætte Grænsen for dette til Fordei for Produktiviteten og Fremtidskonsumet; men hermed er i Virkeligheden, og det nytter ikke at skjule denne Kendsgerning, Garantien for Fremtidssikringen fuldstændig problematisk, fordi Nutidskonsumets Fordringer altid presser stærkest paa, og folkevalgte Repræsentanter altid vil have meget vanskeligt ved at sidde dem overhørig. — Lindberg viser os Magtforholdets Natur og Betydning indenfor Nutidsproduktionens Ring, men forholder sig tavs med Hensyn til Magtforholdets Natur og Betydning i Forholdet mellem Nutid og Fremtid. Overfor denne Tavshed maa Samfundet imidlertid reagere, thi i Samfundets Liv er Fremtiden hundrede Gange mere end Nutiden. Socialiseringen bør ikke kunne gennemføres, før det socialdemokratiske Program indeholder en klar Tilkendegivelse af, at den nødvendige nye Garanti for Fremtidssikringen vil blive skabt, f. Eks. i Form af grundlovsmæssig sikrede økonomiske Retningslinier, hvis Overvaagen er i Hænderne paa et i sine Afgørelser relativt uafhængigt økonomisk Raad.

Den sidste Tids Udvikling viser iøvrigt, at man

allerede paa nuværende Stadium, da den gamle Garanti som omtalt er ved at smuldre hen, har Følelsen af, at Samfundet trænger til en saadan ny Sikring.

Naar det først en Gang er afgjort, at Nutidskonsumet ud af en Nutidsindtægt paa 100 kun bør kunne lægge Beslag paa 70, er det for saa vidt samfundsøkonomisk set ganske ligegyldigt, hvorledes denne Balance kommer i Stand. Ethvert System, der fører til dette Resultat, har i sit Enderesultat naaet det hensigtsmæssigste. Dersom endvidere Fordelingen opfylder den Fordring, at de 70, der forbeholdes Nutidskonsumet, tilflyder de enkelte i Forhold til Værdien af det præsterede Arbejde, kan der naturligvis ikke længere være Tale om Udbytning, hvorledes saa end dette Resultat er naaet.

Denne i sig selv ganske indlysende Sætning er det i Virkeligheden af stor Betydning at fæste sig ved for at opnaa en klar Forstaaelse af, hvad der virkelig er Realitet og hvad der kun er Kvasirealitet i Fordelingsproblemet. Den giver os Nøglen til en Splitning af Begreberne Magtindtægt og Udbytning, som for Lindberg øjensynlig kun er to Sider af samme Medaille.

Lad os for at demonstrere dette tænke os et privatkapitalistisk Samfund, hvor Arbejdsindtægten er 70 og Magtindtægten 30. Ved en Rente af 6 % føres f. Eks. 10 af Arbejdsindtægten og 20 af Magtindtægten over i Fremtiden som Produktionskapital. Den Arbejdsindtægt, der kan forbruges i Nutiden, er derefter 60, de til Fremtiden overførte Værdier 30 og den Magtindtægt, der forbruges i Nutiden 10. Sammenligner vi nu dette Resultat med den foran opstillede

ideelle Fordeling, vil det ses, at den eneste Forskel er den, at den Arbejdsindtægt, der er til Disposition for Nutidsforbruget, er reduceret med 10. Udbytningen har saaledes absolut kun et Omfang af 10, medens Magtindtægten samtidig har et Omfang af 30. Kun for $\frac{1}{3}$'s Vedkommende har Magtindtægten altsaa paavirket den ideelle Fordeling og virket som Udbytning. Magtindtægten bliver med andre Ord først et Indgreb i Arbejdsindtægten i det Øjeblik, den forvandles til Nutidsforbrug for Magtindehaveren (eller eventuelt anvendes mindre produktivt).

Denne Betragtning kommer Lindberg slet ikke ind paa, og den glemmer i det hele taget Magtindtægten Angribere som oftest. Kapitalopsparing er, fordelingsmæssigt set, neutral, og dette gælder derfor ogsaa Magtindtægten indtil det Øjeblik dens Anvendelse er fastslaaet; først ved at gaa ind i Nutidskonsumet opgiver Magtindtægten sin Neutralitet og bliver til Udbytning.

Spørgsmaalet er endvidere, om den i det skitse-rede privatkapitalistiske Samfund eksisterende Udbytning lig 10 ikke ved en nøgtern Betragtning maa ses som et Samfundsoffer til Sikring af den nødvendige Garanti for den tilstrækkelige Opsparing af Produktionskapital? Besvarelsen heraf afhænger naturligvis ganske af, hvor stor Udbytningen er, og hvilken Effektivitet andre Garantier for Fremtidssikringen kan give, og med hvilken Omkostning (i Retning af Funktionarisme m. m.).

Dersom den økonomiske Fordeling i Samfundet, saafremt dette ikke var ordnet paa den privatkapitalistiske Maade — hvorved Fordelingen blev: 60 til Nutidsforbrug

fordelt efter Arbejdsværdi, 30 til Fremtidssikring og 10 til Nutidsforbrug i Form af Magtindtægt — vilde blive 80 til Nutidsforbruget og kun 20 til Fremtidssikringen, vilde Klasseudbytningen jo faktisk være afløst af en tilsvarende Slægtsudbytning, eller vi maatte med andre Ord erkende at staa overfor en ganske vist forskydelig, men i Realiteten uophævelig Afvigelse fra den ideelle Fordeling, der maaske til syvende og sidst vil vise sig at være mindst i det kapitalistiske Samfund.

Det maa være det sunde Demokratis Opgave i Gerning at vise, at dette ikke er Tilfældet, og at de Afvigelser fra en ideel Ordning, der ikke lader sig fjerne ved en Ændring i Samfundsorganisationen, kun udgør en forsvindende Brøkdel af det privatkapitalistiske Samfunds Udbytningskvotient. Det første Skridt maa imidlertid være en rent objektiv og fordomsfri Erkendelse af Realiteten i de ovenfor fremstillede Betragtninger og af det i Virkeligheden berettigede i den Tvivl, det gamle Systems Forsvarere nærer til det socialiserede Samfunds Evne og Vilje til at bekæmpe Udbytningen lige virkningsfuldt Generationerne, som Klasserne imellem.

Omend uden nærmere Tilknytning til ovenstaaende Fremstilling, kan jeg dog ikke forlade Lindbergs Afhandling uden at komme ind paa, hvad han bemærker om det indbyrdes Forhold mellem Arbejdstidens Længde og Lønnens Højde, et Spørgsmaal, der jo er i høj Grad aktuelt. Lindberg giver et meget værdi-

fuldt, men dog ikke helt fyldestgørende Bidrag til Forstaaelsen af, hvad det egentlig er, der foregaar. Han har nemlig ikke Ret i sin Paastand om, at højere Løn uvilkaarlig maa medføre Krav om forkortet Arbejdstid og omvendt, naar han fremsætter den som en nødvendig Konsekvens; det modsatte kan tværtimod ogsaa tænkes:

Kolonne 1 viser A's Arbejdsøjeblikke pr. Arbejdstime, Kolonne 2 A's samlede Nytterække pr. anvendt Krone; Kolonne 3 og 4 pr. anvendte 2 og 3 Kroner.

1.	2.	3.	4.
15	100	170	230
25	70	108	138
55	<u>60</u>	90	120
75	<u>48</u>	<u>82</u>	105
90	46	<u>74</u>	<u>93</u>
120	44		<u>75</u>
150	42		
	40		
	38		
	36		
	35		
	34		
	33		
	31		
	29		
	27		
	25		
	23		

Dersom A faar 1 Kr. pr. Time, vil han kun ønske at arbejde 3 Timer, idet Møjen af 4 Time er 75 (Kolonne 1), medens Nytten kun er 48 (Kolonne 2). Faar han derimod 2 Kr. pr. Time, vil han ønske at arbejde 4 Timer, og faar han 3 Kr. vil han endogsaa ønske at arbejde 5 Timer. Dette gaar stik imod Lindbergs

Læresætning. Endnu mere udpræget vilde denne Tilbøjelighed naturligvis blive, dersom der var Tale om Overarbejdstimer med højere Timeløn.

Lindberg mener, at Arbejdsklassen hidtil ikke har været i Stand til at begrænse Arbejdstiden saaledes, at den ikke bliver længere end Møjerækken og Nytterækken tilsiger. Dette er sikkert rigtigt; men der er dog i denne Forbindelse et vigtigt Moment, som Lindberg ikke maa lade ude af Betragtning, naar han udarbejder Planen for det socialistiske Samfund. Sagen er jo nemlig den, at Arbejderens eget Skøn i Øjeblikket meget ofte er galt eller uudviklet, og maaske indser han selv senere, at han burde have valgt den længere Arbejdstid og større Indtægt, medens Tid var. Nyttens frem i Tiden af opsparede Beløb virker ikke stærkt nok i Øjeblikket, og det er derfor meget sandsynligt, at de fleste af os i egen Interesse bør holdes til længere Arbejdstid (og større Indtægt) end vi skønner om.

Et Fejlmoment af elementær Betydning ved Bedømmelsen af Nytte kontra Arbejdsøjeme ligger iøvrigt ogsaa deri, at man vurderer egen Arbejdsindskrænkning som et isoleret Fænomen og altsaa ikke afvejer Konsekvensen for en selv af, at det ene Krav om Arbejdsreduktion trækker det andet med sig.